

INFORMÁLIS KARÁCSONYOK A FORMÁLIS HÉTKÖZNAPOKBAN

DOI 10.35402/kek.2023.1.11

Absztrakt

Ez esettanulmány¹ a hetvenes-nyolcvanas években megélt, a többségében római katolikus egyházhoz tartozó Gyergyói-medence² karácsonyait vizsgálja. Az ünnepre készülődés és az ünnepi időszak közösségi, kitüntetett eseménye – amellyel a helyi néphagyományok szorosan összekapcsolódtak –, továbbá a hivatalos tiltások és az ateista propaganda, illetve a korszak (helyi) sajátosságai mentén rekonstruálja a korabeli karácsonyokat. A kutatás főbb kérdései arra irányultak, hogy az emberek hogyan készülődtek a karácsonyra, a szertartásokon a társadalmi pozíciójuktól függően milyen mértékben ve(he)ttek részt, mit tettek annak érdekében, hogy a hivatalos tiltások ellenére jelen legyenek a szertartásokon, az egyházi rituálékat követő profán közösségi eseményeket milyen formában ülték meg. A felsorolt intenciók megvalósulásáért tett informális megoldások, gyakorlatok, praktikák kapnak főszerepet az elemzésben.

Abstract

The case study examines Christmas time in Gyergyó Basin in the 1970s and 1980s, where the majority of the inhabitants belonged to the Roman Catholic Church. The study analyzes of the communal, distinguished event of preparation for the holiday and the festive period – with which the local folk traditions were closely connected – as

1 Ez a munka a szerző doktori disszertációjának egy részét képezi (Informalitás, önszerveződés, kvázi-nyilvánosság. Kultúra, sport, hétköznapi diskurzusok, egyházi ünnepek és szórakozása Gyergyói-medencében az 1970-1980-as években), melynek fő témája a Gyergyói-medencében az 1970–1980-as években tapasztalt informalitás rekonstruálása. A kutatás a Székelyföldi önképzőiskola 19-20. században c. NKFI 128848. sz. projekt keretében megvalósult meg.

2 Gyergyó, mint régió a történelmi Csík vármegye gyergyószentmiklósi és gyergyótölgyesi járása. A Gyergyói-medence földrajzilag a Maros két pontja közötti a Görgényi és Gyergyói havasok között terül el, mintegy 2885 km²-en. Az összlakossága 1977-ben 80.190 fő (Elekés 2006; Madaras 2006).

well as the official bans and atheistic propaganda, and the (local) characteristics of the era. The main questions of the research focused on how people prepared for Christmas, to what extent they (could) participate in the ceremonies depending on their social position, what they did in order to be present at the ceremonies despite the official prohibitions, and in what form were social events held. Informal solutions and practices made to realize the listed intentions are given the main role in the analysis.

Bevezető

Romániában a nyolcvanas évek közepére beállt gazdasági csőd és a külföldi kölcsönök visszafizetésének állami stratégiája miatt a közellátásban folyamatossá váltak a megszorítások.³ A gazdasági válság következtében kialakult nehéz hétköznapi életkörülmények – különösen az élelemhiány – az ünnepi asztalok bőségét is átformálta. A beszerzések, gyűjtések, „összeköttetések” és a kölcsönösségen alapuló ellenszolgáltatások időszaka volt ez (Valuch 2020:53). Rövid időn belül előtérbe kerültek és felértékelődtek a kapcsolatrendszerek, amelyeket gondosan ápoltak a szívességekkel, kisebb figyelmességekkel (Kinda 2017:206).

A vizsgált években a székelyföldi kistérségekre is jellemző volt a nagyfokú mobilitás. Az 1968-as területi átrendezést⁴ követő modernizációs és urbanizációs folyamatok a tömeges életformaváltást eredményezték. Ez nem kizárólag a lakó- és munkahelyváltást jelentette, hanem egy addig falusi életformára berendezkedett társadalom idő- és

3 Az áram, a fűtés, az élelmiszer és az üzemanyag ellátás drasztikus megvonása a mindennapok emberét sajátos, túlélést biztosító gyakorlatokra kényszerítette.

4 A Gyergyói-medence az 1968-as területi átrendezést (megyéssítés) után a csíkszeredai megyeszékhelyű Hargita megye észak-keleti részévé vált. Nemzetiségi összetételét tekintve a régió többségében magyar (86,13%; 11,22% román). A népesség többsége, hasonlóan a nemzetiségi arányokhoz a római katolikus vallású. A medence a székelyföldi régió tipikusnak mondható területe, ahol a nyelvi és kulturális hagyományokhoz ragaszkodó és az egyháznak kiemelt szerepet tulajdonító közösség él (Péter 2018).

térhasználati szokásainak, ünneplési gyakorlatának, illetve kapcsolatvilágának változásait (Bodó 2001). Így például a faluból városba ingázás, a több *váltásos* gyári műszak,⁵ a heti hét munkanap, a hétköznapiok privát szférájába beférkőző állami felügyelet, az idő etatizálása, az állampolgárok testének birtokbavétele és az ateista propaganda terjesztése is szerepet játszott a változásokban. A hivatalosságnak megfelelő és az addig megszokott egyéni életvezetési stratégiák összeegyeztetése általános gyakorlattá vált a vizsgált korszakban, amikor a hivatalos nyilvánosság az addig megszokott életvezetési módszereket igyekezett megsemmisíteni, nem létezővé tenni (Bodó 2004).

Módszertani aspektus

A kutatáshoz az etnográfiai módszereket alkalmaztam, félig strukturált mélyinterjúk (kilenc interjú) képezik a kutatás empirikus alapját. Az interjúk módszert alkalmasnak találok arra, hogy a kérdezettek múltbéli életről közlekedő közelségbe kerüljünk, ezáltal leírhatók és rekonstruálhatók az általuk megélt életesemények (Kvale 2005:20). Ennek ellenére szem előtt tartom, hogy a kutató nincs a mindent egyszerre tudás, vagyis az összes lehetséges nézőpont birtokában, a múlt rekonstruálásában és a jelen perspektívájából egyszerre értelmezni, értékelni a múltat (Gyáni 2015:55-56).⁶

A tanulmány elméleti keretének egyik hangsúlyos fogalma az *informalitás*, ami a formális szabályokhoz és a hivatalos eljárásokhoz képest a nem konvencionális cselekvések alkalmazását jelöli, a hivatalos szintér mögött zajló tevékenységeket (Misztal 2000). A tágabb értelemben vett *informalitás* a társadalomban létező *nyílt titkokat, íratlan szabályokat és rejtett praktikákat* jelöli, azt, ahogyan az emberek intézik a dolgaikat az élet legkülönbözőbb területein (Ledeneva 2018:1).

5 A hetente, személyre szabottan változó, nyolcórás műszakok: reggel hat órától délután két óráig, délután két órától este tízig, este tíz órától reggel hatig.

6 Az interjúk 2018 szeptember és 2020 júliusa között készültek. Az interjúalanyok Gyergyóalfaluból, Gyergyószárhegyről és Maroshévízről kerültek ki. A legépebb interjúszövegekből adatbázis készült, ahol anonimizálva, kódokhoz rendeltem az interjúalanyok személyét (pl. R1, R2 stb.). A kódnevek a következők szerint lettek csoportosítva: nem, életkor, település, munkaterület és az interjú fajtája. Az interjúk anonimizálásában Luis Corti, Annette Day és Gill Backhouse kvalitatív adatok anonimizálásáról szóló tanulmánya szerint jártam el (Corti 2000; Corti – Day – Backhouse 2000).

A másik központi fogalom a szocialista hétköznapiak jellemzésére a kvázi-nyilvános szféra.⁷ Ez a tér a magánszféra védelmébe mentett értékeket igyekezett kiemelni és a hivatalos szférába ültetni. Mivel a vizsgált időszakban a hivatalos nyilvánosság csak reprezentatív nyilvánosságként működött, ezért a nyilvános szférába becsempészett értékek ünnepi kontextusban teljesedtek ki, leginkább az ünnepi események keretében. A hatalom mindentehátossága miatt a mindennapi élet arra törekedett, hogy a rejtett értékeit a hivatalosság területére behatolással kiemelje, vagy saját maga számára idegen területeket hódítson meg.

„A kommunizmus nem törődött velünk”

A karácsonyi ünnepkörre⁸ készülődést a római katolikus vallás hagyományaiban (is) egy egyháznapos felkészülés, az adventi időszak képezi. A vizsgált korszakban ezekben a hetekben a szemmel látható ráhangolódás – a porták rendbetétele, a disznóvágások – mellett hozzátartoztak a négy héten keresztül, hétfőtől szombatig tartó hajnali misék.

„A karácsonyra való készülődés megkezdődött novemberben, mert mindig kórustag voltam, vagy örökké Mária voltam [a pástorjátékban] [...]. Rórátéra⁹ jártunk, a nyolcvanas években is sokan jártak rórátéra”. R6

„Akkor jártak istenigazából rórátéra, úgy tele volt reggelként a templom, és ez minden nap volt, hétfőtől szombatig, hogy a vasárnapi nagymisén nem voltak annyian”. R8

A hivatalos tiltások kontextusában, ki-ki egyénileg döntötte el, hogy részt tud venni a hajnali

7 A fogalmat Bodó Julianna, a nyolcvanas évek székelyföldi szocialista társadalmát leíró kutatásában határozza meg. Ebben a hatalom és az egyének mozgásterének mechanizmusát taglalja a különböző társadalmi nyilvánosságok mentén (Bodó 2004:56-63, 106-107).

8 A karácsony az egyik legkiemelkedőbb keresztény ünnepkör, advent első vasárnapjától kezdődően, a következő év január hatodikáig, Vízkereszt ünnepéig tartó időintervallum. A négyhetes adventi időszakot korábban hat egyhetes készülődés előzte meg, Márton napjától számítva. Ezekben a hetekben lakodalmakat nem tartottak, és más mulatságokat sem szerveztek. A felkészülés időszakában az idősebbek a húsételek fogyasztásától is tartózkodtak (Pozsony 2015a:34).

9 A roráté az adventi időszakban, advent első vasárnapjától karácsony első napjáig tartott hajnali-, angyal- vagy aranyosmise. A roráté a latin megnevezésből ered.

miséken, vagy távol marad az ünnepre készülődés nyilvános, szakrális formájától. A gyári munkások vagy a tsz-ben dolgozók (az ún. hétköznapok embere) számára a templomi szertartás nem volt tiltott, viszont azok a személyek, akik magasabb munkahelyi pozíciójuk révén (párttagok voltak stb.) ők maguk, vagy a közeli családtagjaik hivatalosan nem vehettek részt az egyházi liturgiákon, nem kockáztatták a rendszeres hajnali misére járást. Ők egyáltalán nem jártak templomba sem vasárnap, sem más ünnepnapokon, vagy olykor rejtett formában vettek részt a miséken. Az úgynevezett rejtett formában való részvétel annak függvényében történt, hogy az adott közösségen belül mennyire tettek eleget az elvárt szabályoknak, illetve attól, hogy volt-e az alá-fölrendeltségi viszonyban dolgozók között erre vonatkozóan egy hallgatóságos egyezség. Volt, aki éppen egy-egy hétköznapi hajnali misét vagy az azt követő kora reggeli halotti misét használta ki a vasárnap vagy más ünnepnap helyettesítésére. A hétköznapok kora reggeli időpontjai adott esetben lehetőséget nyújthattak a „titkos” részvételre. Egy további, rejtett részvételi forma volt, amikor egy másik település templomában hallgatták meg a miséket, ahol az „ismeretlenség” miatt nem voltak veszélyeztetve.

„Annak idején is minden reggel róráté volt és a templom tele volt. Annak volt egy varázsa, az külön szentmise volt. Azért jöttek az emberek hatra, mert utána a munkába elértek. Annak idején 10-11 ezer munkás dolgozott a gyárakban. Olyanok is részt vettek a rórátékon, akik vasárnap nem jártak templomba”. R50

„Hajnali misék voltak, csak nem mindenki mehetett, ugyanúgy ahogy templomba se. Nekünk ugye olyan helyen dolgozott Édesapám, hogy nem mehettünk templomba, mi minden évben karácsonykor elmentünk Ditróba és a templom hátsó ajtajánál ott vettünk részt a szentmisén, hogy ne lásson senki, hogy ne tudják, hogy ott vagyunk”. R22

Az idézett visszaemlékezések a hajnali misék zavartalan működését szemléltetik. Azt is megerősítik, hogy sokan részt vettek a rórátékon a gyergyói településeken, viszont a tömeges részvételre való utalások a jelen körülményeihez hasonlítják az akkori résztvevő arányokat, ezért célszerűnek tartom kizárólag magára a tényre fókuszálni, a karácsonyra készülődés vallási, lelki jellegének az állam által megengedett, megtűrt részére tekinteni.

A vizsgált években a székelyföldi falvakban népszerű volt a karácsonyt megelőző nyolc napban a „Szállást keres a Szentcsalád” közös imádkozás

megszervezése. Ilyenkor kisebb csoportok, általában szomszédok, házról házra vittek egy, a Szentcsaládot ábrázoló szentképet, amelyet az éppen fogadó család asztalára tettek ki, ezt követően közösen imádkoztak, és énekeltek. A „szentcsaládozás”¹⁰ a karácsonyi ráhangolódás mellett lehetőséget teremtett a találkozási alkalmakra a szomszédság körében. Közösségmegtartó funkciója mellett az időfelhasználás feletti ellenőrzéssel szemben a vallási élet számára fenntartott egy privát teret a templom falain kívül, amely az együtt-lét élményét és a kikapcsolódást is megteremtette.

„Szentcsaládozás is volt, akkor még jobban. Kislencen kell benne legyenek. Este be tudtuk ütemezni, hat órákor, s szerre [sorra] mentünk, úgy mindenkihez. Akkor is teljesen természetes volt, a kommunizmus nem törődött velünk, mert mi csináltuk a dolgunkat itthon. Egy órát tart, s mi úgy szoktuk, hogy mikor elvégeztük, akkor énekelünk karácsonyi énekeket. Mária éneket is, mert azokat is nagyon szerettük, Pásztorok pásztorok, Mennyből az angyal. Olyan jó csapat volt örökké”. R17

„Stikibe töltöttü(n)k”

A karácsony a Ceaușescu-korszakban sem volt hivatalos ünnepnap, ugyanolyan munkanapnak számított, mint bármelyik hétköznap, az embereknek e szerint volt lehetőségük megülni az ünnepet. A gyári munkásoknak és az értelmiségieknek egyaránt dolgozniuk kellett karácsonykor:

„Az nem volt pardon, hogy nekem családom van s kell készülni karácsonyra, kellett menni dolgozni, váltásban, mert nem állami ünnep volt. Egyedül az újév napját adták meg, s aztán másodnapján kellett menni dolgozni”. R5

A gyárakban eltöltött karácsonyi ünnepek ugyanúgy a visszaemlékezések tárgyát képezik, mint a családiról megülni ünnepi összejövetelek. A hivatalos elvárásoknak eleget téve megjelentek az emberek a munkahelyeken, viszont egy oldottabb, fesztelebb munkatempó és adott esetben jóval kevesebb munkaóra jellemezték ezeket a munkanapokat. Emellett a karácsonyi előkészületek során otthon elkészített ételeket, főként süteményeket, illetve szeszes italokat vittek be a munkahelyre, hogy amíg tart a hivatalos munkaidő, a munkaközösség szimbolikusan is megteremtse a karácsony hangulatát.

10 Egyes háromszéki településeken (Gelencén, Esztelneken stb.) csak a 20. század második felében terjed el, a kisközösségek atomizálódása után (Pozsony 2015).

A gyárak részlegeinek vezetőitől függött, hogy mennyire volt megjárható a munka. Az ilyen alkalmak felértékeltek és fenntartották a munkahelyi közösségek szerepét. Az állam a hétköznapi és ezzel együtt az ünnepnapok időfelhasználásának és időbeosztásának ellenőrzésével, irányításával kiterjesztette, kiemelte a privát szféra ünnepi helyszíneit és közösségi tereit a szűk családi közösségekből a munkahelyi, hivatalos környezetbe. Egy hallgatólagos együttműködés jellemezte a karácsonyi ünnepkör munkahelyi reprezentációját. Ez megnyilvánult mind a gyárigazgatók, mind az alkalmazottak együttműködésében. Ebben az esetben is a helyiek kultúrájukból gyökerező módszerekkel és praktikákkal viszonyultak az állam által érvénytelennek tartott ünnephez (Kligman 2000).

„Mi is vittünk kaját, pálinkát, tésztát [süteményt], ételt. Végigtük a menüt, egyet jót pletyóztunk, s azzal hazajöttünk. A 12-öt megvártuk, hogy ne-hogy baj legyen. De utána mentünk haza”. R5

„[...] tudta mindenki, hogy aznap senki nem csinál öt lej értéket, a férfiak hozták a pálinkát, az asszonyok hozták a süteményt. Stikibe töltöttünk, s boldog karácsonyt kívántunk, megindítottuk a gépet, de aznap öt lej értéke nem termeltünk. De a három váltást kellett csinálni, kellett menni”. R4

„Mikor a karácsony munkanapra esett, akkor is be kellett menjünk dolgozni, na az nagyon keserves volt, de azért, ha rendes főnököd volt, mint nekem is, akkor hamarabb hazaengedtek”. R6

„Karácsonykor elmentünk, megénekeltük a főnököt ott a cukrárszába, hiába, hogy ott voltunk, de azért mégis mi ott megcsináltuk azt a hangulatot. Hol dolgoztunk, hol nem dolgoztunk, de muszáj volt bemenni. S húsvétkor is”. R17

„Buli” szentestén

A munkanapok nemcsak a munkahelyi ünnepeléssel, hanem munka után a lokális hagyományok megélésével is összefolytak, melyek egyrészt a szakrális térben, a templom falainak „védelmében”, az egyházi szertartás keretében, másrészt az azt követő profán össznépi ünnepelésekben teljesedtek ki. A karácsonyi éjféle mise elengedhetetlen és állandó elemét képezte az ünnepkörnek. December 24-én este megteltek a templomok, a mise után a bibliai jelenetet idéző pásztorjátékkal emlékeztek Jézus születésére (Pozsony 2015b:33). Éjfélkor, a mise után „megindult” a környék (fiatal felnőttek és felnőttek) egymást megénekelni.

„Mindenki ment éjféle misére, ezt nem is nagyon kellett elbeszélni”. R6

„Éjféle mise után találkoztunk, aki kicsit is adott magára, az ment misére [...]”. R5

„A legények mentek a leányos házhoz a szent István énekével, másnap éjfélíg lehetett ezzel menni, másnap a szent János énekével, zenész is volt fogadva, s akkor mentek és mindeniknek volt lány barátnője, s amelyik a legbiztosabb volt, ott fejezték be”. R38

Az éjféle mise után, egészen hajnalig a felnőttektől voltak hangosak az utcák, és a házak előterei. Ezeket az összejöveteleket a felfokozott hangulat, a jókedv jellemezte. A házigazdák ajtajában elénekelt, akár falunként változó hagyományos karácsonyi énekeket¹¹ a benti nótázások, multságok követték. Legtöbbször az éneklő csoportokat hangszerrel (harmonikával) kísérte valaki a társaságból, ennek következtében az ünneplés további szakaszát a karácsonyi énekek mellett, népdalok, műnépdalok (az úgynevezett nóták) társaságában töltötték, vagy lemezjátszókon hallgatták a különböző magyar slágerket, és táncoltak.

„[...] jöttek és énekeltek az Íme midőn mindeneket. A felnőttek azzal jártak, hat vagy hét szakasza van annak. S aztán akkor ki amíg bírta, hanggal, cipővel”. R5

„Mise után a templom hegyén [Szárhegyen] mindenki megállt és elénekeltük a Csendes éjt. Ott egymást megtaláltuk, s akkor megbeszéltük, hogy hol kezdjük, s a szülők hozzátartották magukat, hogy éjfélkor 40 fiatal egymás hegyén-hátán jön be a házba, de hát mindenkit szívesen láttak. Akkor jött a házigazda, töltötte a bort, a pálinkát, kínáltak süteménnyel, jött a vicc, hogyha nem úgy sikerült az ének, akkor jött a kacagás, hogy ki volt a hibás. Ha már a fiúk kezdtek megpittyesedni, akkor azért”. R6

A munkanapok és az ünnepek megülésének összefonódása a munkahelyi, szimbolikus ünneplés mellett az idő és időérzék átrendeződését is eredményezte. A hajnalig tartó éneklések egyesén a munkahelyre vezették az embereket, mivel a kötelező

11 „Általában minden falunak megvan a sajátos éneke. Például az Íme mindőn mindeneket, ha nem énekeljük el karácsonykor vagy másodnapján [Alfaluban] a mise végén, akkor ott már cirkuszolnak az emberek. Például Csomafalván Jézus megváltó Istene. Másik helyen Menyéből az angyal. Vagy például egy másik faluban, hogy Mostan kinyílt egy szép rózsavirág”. R38

munkaórákat le kellett dolgozni. Azok, akik a reggeli műszakban dolgoztak, a hajnali éneklésből, ha volt még idejük, hazasiettek átöltözni, ha nem, egyenesen a buszmegállóba tartottak, hogy beérjenek a műszakkezdésre. A nappalok és az éjszakák egybefolytak a karácsonyi ünnepkörben. Nemcsak 24-én éjjel mulattak az emberek, hanem a rákövetkező napokban is. December 25-én, karácsony napját megülték, és ezen a napon az Istvánokat megénekelték. December 26-án, karácsony másodnapján a Jánosokat énekeltek meg. Ezt követően az Aprószentek¹² napját is megünnepezték.

„Másnap énekeltek az Istvánokat, utána Jánosokat, s mindegyikre megvan a spéci ének, és azokat énekeltek. S utána már jött is Aprószentek”. R6

„Elmentünk énekelni szerre mindegyikünkhöz reggelig, s nem számított, hogy onnan megyek a vonatra reggel munkába. S akkor megkerestük másnap, hogy ki az István, s aztán hogy ki a János, ha nem volt, akkor a bérmakeresztneve nem-e István. Ez is egy nagyon jó szórakozás volt, hogy mentünk s énekelünk. Volt, ahol egy órát, s volt, ahol egy fél órát maradtunk, s volt, ahol reggel nyolckor virradtak meg”. R22

„Mi buliztunk akkor, nem énekelünk, reggel álltunk fel s mentünk munkába”. R24

A visszaemlékezések a hagyományok megélésén túl egy hangsúlyos összetevőt emeltek ki a karácsonyi éneklésekkel és az aprószentek napjával kapcsolatban, melyekhez a *buli*, *szórakozás* szavakat társították. Várták a karácsonyi ünnepeket, mert okot és lehetőséget adott a szórakozásra, mivel kevés alkalom volt télen a kikapcsolódásra. A hagyományok ártértékelődése, változásai láthatók, az a mozzanat, amikor a hagyomány nem kizárólag a múlt szokásainak reprodukciója, hanem a jelen kihívásaira adott válaszreakció (Barna 2014:105). A példákban a jelen kihívása az állam által megszabott szabadidő használat, amelyre a munka és a család mellett az országosan, hivatalos keretek közé szorított

12 Az aprószenteknap vészözés karácsony negyedik napján, hasonlóan a háromszéki falvakhoz, Gyergyóban is hagyomány volt. A fiúk és a legények ezen a napon reggel a lányos házakat látogatták meg, és élő nyírfából levágott vesszőkkel vészölték meg a hajadonokat. A hiedelem szerint ezzel egészséget, termékenységet és szépséget adományoznak a fiatal lányoknak. Cserébe a lányok színes szalagokat kötöttek fel a fiúk nyírfavesszőire. A katolikus vallás a szokást első sorban a bibliai csecsemőgyilkossághoz köti. Azért kell ezen a napon a lányoknak vezekelniük, mert Jézus születése után Heródes parancsára elrendelték a fiúgyermek megöletését (Pozsony 2015a:42).

tömegrendezvények adtak lehetőséget. A szocialista urbanizáció következtében a társadalom szerkezetének, életmódjának, és a népi hagyományok szórakozás közvetítő természetének változásai figyelhetőek meg, elsőként az ünneplési forma tekintetében. Bíró A. Zoltán már a vizsgált időszakban (1982-ben) hangsúlyozza, hogy a népi kultúra akkori elemei nem a több évtizeden keresztül áthagyományozódott szokások, hanem – 1982-től – a korábbi tíz-, huszonöt év termékei. Az urbanizálódás hatására megváltozott tér- és időhasználat szerint tekint a népi kultúra hétköznapiakban bekövetkezett változásaira. A változás és beépülés folyamatának megragadására szerinte leginkább a kommunikáció által van lehetőség, melyben körvonalazódnak olyan fogalmi keretek, amelyek a hétköznapi tevékenységek területeit írják le, nem pedig a reprezentációs hagyományörző formákat. Az egyének népi kultúrához való viszonyának leírására hívja fel a figyelmet, arra, ahogyan értelmezik, ahogyan beszélnek az ünnepről (Bíró 1982). Az esettanulmányban szereplő visszaemlékezések a karácsonyi hagyományokkal kapcsolatban maradéktalanul kiemelik a hagyományok meglétét, a rorátékat, a *Szentszaládozást*, az éneklést, az éjféli mise utáni pásztorjátékot, az Aprószenteket stb. Azonban a szokásoknak eleget tevő cselekvésekben nem azok eredendő jelentéselemei és társadalmi funkciói fogalmazódnak meg, hanem a szórakozás, kikapcsolódás, buli funkcióját társítják hozzájuk (Bíró 1982).

Következtetések

Az 1970–1980-as évek székelyföldi társadalmára jellemző volt az életvilágok megkettőződése. A család (privát) és a hatalom által reprezentált (nyilvános) szféra ünnepi gyakorlata egyre inkább eltávolodott egymástól. A fennálló rend hallgatólagos elfogadásáért cserébe a hatalom a privat szféra közösségeit, a családot békén hagyta (Bodó 2004; Pozsony 2006). Közvetlenül nem avatkozott be a magánszféra világába, azonban a munkarend és a kötelezővé tett kulturális tevékenységek által alattomosan átrendezte a magánszféra ünneplési gyakorlatait. Pozsony Ferenc szerint az ünneplési időszakban az egyének visszavonultak a privat szférába. A karácsonyi ünnepek a keresztény értékek és a nemzeti integritás védelmét valósították meg. A karácsonyi időszak olyan energiákkal töltötte fel az embereket, ami elviselhetővé tette a diktatúrát és a nehéz hétköznapi életkörülményeket, illetve ezzel együtt

az ünnepség az ellenállás burkolt formáját is megteremtette (Pozsony 2009:197). Az általam vizsgált esetek egy része megegyezik Pozsony állításával a privát és a nyilvános szféra eltávolodásáról. Azonban éppen a szocializmus hozta létre azt a jelenséget – a heti hét munkanap bevezetésével –, amellyel a karácsonyt (a húsvétot stb.) kiemelte a privát térből a hivatalosság terébe. A munkások és a gyárigazgatók (akiknek egyben politikai pozíciójuk is volt) az egymás közötti közös „hallgatással” és szolidaritással, informális megoldásokkal adtak lehetőséget az ünnepnek. Ily módon teremtődött meg a gyári karácsonyok jelensége a kvázi-nyilvános szférában. Visszatérve a karácsonyi ünnepek hangulatára és a lelki feltöltődésre – amire Pozsony is hivatkozik –, az elemzett példám alapján is elmondható, hogy a karácsonyi ünnepkör egy kitüntetett időszakot jelentett az emberek életében, amelyből a következő évben lelkileg is építkeztek. A visszaemlékezések az ünnepeket a kevés szórakozási lehetőségek egyikének tekintették. Olyan évszázadokra visszanyúló hagyományokat említenek egyszerre a *buli* fogalmával, ami távol esik magától a hagyománytól és annak jelentéstartalmától. Tehát az ünnep és a hagyományok jelentéstársításában ragadhatók meg azok változásai. Az egyházi és a templomi szertartások részét képezték a karácsonynak, az interjúalanyok kivétel nélkül megemlítik, azonban a spirituális lelki feltöltődés – mint a keresztény értékekre épülő privát szféra menedéke – eltörpül azok mellett a feltöltődést adó események mellett, amelyek a közösségi együttlét és az önfelelt szórakozás élményét nyújtották. Ezzel természetesen nem állítom, hogy az emberekben nem volt meg az igény a vallási, spirituális tartalmak befogadására és átélésére, amit adott esetben egy etnikai szigetként is értelmezhettek. Viszont láthatóvá válik az egyéni életvezetés és tervezés, a korlátok, a szükségletek és lehetőségek között feszülő ünnep jellege is.

Végezetül pedig arra szeretnék kitérni, hogy az elemzett esetek vallásos tevékenysége mennyiben tekinthető a vallási és ezzel egyben a szimbolikus ellenállásnak. Az elemzett esetekből levonható az a következtetés, hogy a Gyergyói-medencében a tömegek számára nem volt tiltott a vallás gyakorlása, a templomi szertartásokon részt vehettek, a katolikus egyház szentségeiben részesülhettek. Viszont azok a hívők, akiknek tiltott volt a mindennemű egyházi részvétel és ennek ellenére is gyakorolták hitüket – az egyház elvárásai szerinti szentségek felvételével és a misén való részvétellel –, ellenállóknak tekinthetők a résztvevők részéről, intenciójuktól függetlenül.

Felhasznált szakirodalom

- Bíró A. Zoltán 1982 A hagyomány „ápolásáról” avagy a reprezentációs folklorizmusról. *Korunk*, 41:51-53.
- Bodó Julianna 2004 *A formális és informális szféra ünnepelési gyakorlata az 1980-as években*. Scientia Humana, Budapest.
- Corti, Luis 2000 Progress and Problems of Preserving and Providing Access to Qualitative Data for Social Research – The International Picture of an Emerging Culture. *Qualitative Social Research I/III*.
- Corti, Luis – Day, Anette – Backhouse, Gill 2000 Confidentiality and Informed Consent: Issues for Consideration in the Preservation of and Provision of Access to Qualitative Data Archives. *Qualitative Social Research I/III*.
- Elekes Tibor 2006 *Erdélyi közigazgatási térképek 1332–1968*. Adatbank, Erdélyi Magyar Elektronikus Könyvtár. <https://elekes.adatbank.transindex.ro> (Letöltés: 2020.02.24.)
- Gyáni Gábor 2016 *A történelem mint emlék(mű)*. Kalligram Kiadó, Budapest.
- Kinda István 2017 *Kontrasztok. Gazdálkodási minták két székegyföldi régióban*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár. Online: http://kjnt.ro/szovegtar/kotet/2017_Kinda_Kontrasztok
- Kligman, Gail 2000 (The politics of duplicity c. műve alapján) Népesedéspolitikai reprodukció, abortusz és társadalmi ellenőrzés Ceaușescu Romániájában. *Demográfia* 43:47-69. <https://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografia/article/view/191>
- Kvale, Steinar 2005 *Az interjú – Bevezetés a kvalitatív kutatás interjútechnikáiba*. Jászóvegy, Budapest.
- Ledeneva, Alena 2018 *Global Encyclopaedia of Informality. Understanding Social and Cultural Complexity. Volume I*. UCL Press, London.
- Madaras Szilárd 2006 A gyergyói kistérség helyzet-elemzése. *Közgazdász Fórum*, 7:3-19.
- Misztal, A. Barbara 2000 *Informality. Social Theory and Contemporary Practice*, Routledge, London.
- Péter László 2018 *Forbidden Football in Ceausescu's Romania*. Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Pozsony Ferenc 2006 Az emberi élet szokásai. In Pozsony Ferenc szerk. *Erdélyi népszokások*. Egyetemi Jegyzet (NEJ, 1.), BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 124-186.

- Pozsony Ferenc 2009 A vasárnap szerkezete egy székely kisvárosban és községben. In Keszeg Vilmos – Pozsony Ferenc – Tötszegi Tekla szerk. *A fiatalok vasárnapja Európában*. Kolozsvár, BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár. 128-152.
- Pozsony Ferenc 2015a A szokáskutatás fogalmi. In Ilyés Sándor szerk. *Háromszéki ünnepek. Dolgozatok háromszéki népszokásokról*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 27-32.
- Pozsony Ferenc 2015b A karácsonyi ünnepekör. In Ilyés Sándor szerk. *Háromszéki ünnepek. Dolgozatok háromszéki népszokásokról*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 33-58.
- Valuch Tibor 2013 *Magyar hétköznapok. Fejezetek a mindennapi élet történetéből a második világháborútól az ezredfordulóig*. Napvilág Kiadó, Budapest.